

ZNACZENIE I WPŁYW JĘZYKA POSTACI (*YAKUWARIGO*) NA KSZTAŁTOWANIE KOMPETENCJI JĘZYKOWYCH STUDENTÓW JAPONISTYKI W POLSCE

Patrycja Duc-Harada

Instytut Orientalistyki, Zakład Japonistyki i Sinologii, Uniwersytet Jagielloński
Kolegium Śląskie, ul. Adama Mickiewicza 3, 31-120 Kraków, Polska.

E-mail: duc.patrycja@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6075-7553>

ABSTRAKT

Cel badań. Podstawowym celem badawczym niniejszego artykułu jest przedstawienie zjawiska japońskiego języka postaci (jap. *yakuwarigo*, ang. *role language*), określanego mianem języka fikcyjnego, z perspektywy nauczania języka japońskiego na polskiej japonistyce. Wpływ japońskich komiksów *manga* oraz animacji *anime* na rozwijanie kompetencji językowych studentów japonistyki, a także obecność języka postaci w dialogach występujących w podręcznikach do nauki współczesnej japońszczyzny stanowią interesujący punkt odniesienia do analizy aktualnych zdolności językowych i komunikacyjnych studentów.

Metoda. Główną metodą badawczą jest sondaż diagnostyczny przeprowadzony wśród studentów pierwszego, drugiego i trzeciego roku studiów licencjackich japonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W badaniu uczestniczyło pięćdziesięciu siedmiu studentów. Naukowe zaplecze dla niniejszych badań stanowiły japońsko i angielsko-języczne opracowania poświęcone zjawisku stylizacji językowej, przede wszystkim prace Satoshiego Kinsuiego, którego uznaje się za twórcę konceptu *yakuwarigo*.

Wyniki. Pierwsze dwa pytania ankiety dotyczyły ogólnego zainteresowania studentów językiem japońskim, a także formami popkultury takimi jak komiksy, gry i animacje. Przeważająca większość studentów zadeklarowała zainteresowanie japońską *mangą* i *anime*. Celem drugiego pytania było zbadanie, którymi japońskimi zaimkami pierwszej i drugiej osoby studenci posługują się najczęściej podczas zajęć oraz poza zajęciami. W toku badania okazało się, że wybory studentów są często dyktowane stylizacją językową proponowaną przez japońskie podręczniki, komiksy i ulubione animacje. W trzecim pytaniu studenci mogli wykazać się wiedzą dotyczącą różnych form języka postaci, dopasowując podane wyrażenie do określonej roli. Zadanie to nie sprawiło im większych trudności. Celem ostatniego pytania było zbadanie ogólnej wiedzy i świadomości językowej studentów w zakresie opracowywanych materiałów, dokonanie oceny podręczników oraz wyrażenie swojego stosunku do wprowadzenia fragmentów japońskich komiksów i animacji do materiałów dydaktycznych. Studenci otwarcie skrytykowali nienaturalność tekstów zawartych w japońskich podręcznikach, a także wyrazili pozytywny stosunek do niestandardowych metod nauczania japońszczyzny.

Wnioski. Wyniki badania wskazują, że język postaci w zasadniczym stopniu zostaje odzwierciedlony w mowie studentów japonistyki. W pozytywny i negatywny sposób wpływa na ich zdolności językowe. Z jednej strony, studenci, którzy interesują się japońskimi formami popkultury mają bogatszy zasób leksykalny i przewyższają kolegów pod względem kompetencji słuchowo-konwersacyjnych. Z drugiej strony niejednokrotnie popełniają błędy językowe i socjolingwistyczne, gdyż w rezultacie naśladowania postaci, nieświadomie ignorują ograniczenia wywołane przynależnością i charakterystyką bohatera. Co więcej, język postaci, opierając się na cechach wyrazistych i często przerysowanych w widocznym stopniu promuje myślenie stereotypowe, które zagraża obiektywnemu oglądowi i ocenie kultury japońskiej.

Niezwykle istotna staje się zatem osoba nauczyciela, który korzystając z materiałów dostarczanych przez teksty popkultury ma za zadanie uzupełnić te informacje rzetelną i popartą faktami wiedzą językowo-kulturową. W związku z powyższym zasadniczą kwestią jest wprowadzenie fragmentów *mangi* i *anime* do edukacji językowej jako materiałów uzupełniających.

Słowa kluczowe: język japoński, język stylizowany, świadomość socjolingwistyczna, kompetencje językowe, edukacja językowa

***Yakuwarigo*. A Brief Characteristic of Japanese Role Language from the Perspective of Japanese Language Education in Poland**

ABSTRACT

Aim. The aim of this paper is to introduce the problem of Japanese fictitious speech called *yakuwarigo* 'role language' from the linguistic perspective and its relevancy for foreign language education, in this case of Japanese language education in the Polish academic environment. The impact of Japanese comic books, as well as potential presence of fictitious speech in Japanese textbooks will be underlined in this study.

Method. The research was conducted on the basis of the short survey analysis. The survey was carried out among Polish students of Jagiellonian University who are learning the Japanese language at bachelor degree level. The number of respondents was 57. The scientific background for the present research was based primarily on the works of Kinsui, who is regarded as a founder of the *yakuwarigo* concept.

Results. The first question of the survey referred to the general interest of Polish students in the Japanese language and a tendency to learn it through Japanese comic books and animations. The second question revolved around the use of first and second pronouns inside and outside the classroom, in order to estimate the impact of Japanese fictitious speech on the language behaviors of students. In the third question the students were motivated to adjust Japanese role language examples to the particular character of the speaker. The last question examined the theoretical linguistic knowledge of the students and their awareness and attitude to the problem of fictitious speech. The students expressed their opinions on Japanese textbooks, as well as revealed their positive attitude towards non-standard methods of Japanese learning.

Conclusions. *Yakuwarigo* is a type of fictionalized language occurring in novels, comics, movies and anime. It contains typical speech patterns used to reflect stereotypical features of the speakers, their attributes and social roles.

An analysis of the survey results indicates the significance of the role language in foreign language learning. However, its influence might be both, positive or negative. Noticeable differences in the lexical, grammatical and phonetic layers of the women/men speech, elder/youth speech, standard/regional speech portrayed in Japanese pop culture influence students learning the Japanese language. Consequently, in some cases students tend to unknowingly copy peculiar speech patterns and use it inappropriately. Additionally, *yakuwarigo* is thought to promote stereotypical thinking about Japanese society. On the other hand, role language might be regarded as a rich source of lexicography and, with regard to Japanese animations it helps students to become familiar with Japanese pronunciation. With elaborate explanations and commentaries given by teachers, students may avoid making errors and using language inappropriately. Taking this into account, implementing *yakuwarigo* into Japanese language educations should be regarded as an effective tool for developing the sociolinguistic competences of students.

Key words: japanese language, role language, sociolinguistic awareness, linguistic competences, language education

WPROWADZENIE

W kręgu współczesnych młodych osób zainteresowanych kulturą i językiem japońskim, największą grupę stanowią wielbicieli różnych form japońskiej popkultury. Przeważająca część studentów japonistyki zapytanych podczas pierwszych zajęć akademickich o to, co spowodowało, że zaangażowali się w naukę właśnie tego języka azjatyckiego, odpowiada, że już przed rozpoczęciem studiów interesowali się japońskimi komiksami *manga* 漫画 oraz serialami i filmami animowanymi *anime* アニメ. Ostatnimi czasy coraz częściej wymieniają również japońskie gry, seriale *dorama* ドラマ (znane jako *j-dorama* od angielskiego wyrażenia „Japanese drama”) oraz muzykę popową (znaną jako *j-pop* „Japanese pop”). Studenci często podkreślają również, że ich zetknięcie z japońską popkulturą zaowocowało zainteresowaniem innymi sferami kultury japońskiej. Zaczynając od japońskiej *mangi*, przechodzą często do znanej na Zachodzie japońskiej literatury (przede wszystkim powieści Harukiego Murakamiego¹), oglądając animacje, w których pojawiają się wątki historyczne lub mitologiczne (np. dzieła studia *Ghibli* autorstwa Hayao Miyazakiego²), próbują poszerzyć swoją wiedzę sięgając po książki dotyczące kultury i historii Japonii.

Często pierwsze zetknięcie z japońszczyzną za pośrednictwem animacji, seriali i filmów, przynosi pozytywne rezultaty w postaci fascynacji samym językiem japońskim. Lektorzy japońskiego podczas pierwszych zajęć z praktycznej nauki języka ja-

1 Haruki Murakami (jap. Murakami Haruki 村上春樹) ur. 1949 r., japoński pisarz, eseista i tłumacz literatury amerykańskiej, autor licznych bestsellerów znanych również w Polsce.

2 Hayao Miyazaki (jap. Miyazaki Hayao 宮崎駿) ur. 1941 r., japoński twórca komiksów oraz reżyser filmów animowanych, które zyskały wielką popularność również w Polsce (m.in. *Księżniczka Mononoke*, *Spirited Away: W krainie bogów*, *Ruchomy zamek Hauru*)

pońskiego potrafią z łatwością zidentyfikować studentów, którzy wcześniej zainteresowali się *mangą* i *anime*. Tacy studenci posiadają już pewne zaplecze leksykalne i znają niektóre podstawowe formy gramatyczne, ale brakuje im istotnej nadbudowy teoretycznej. Naśladowując mowę bohaterów ulubionych animacji, przyswoili już również podstawy japońskiej wymowy. Wśród nich są również takie osoby, które przed rozpoczęciem studiów opanowały znaki japońskich sylabariuszy (*hiragana* i *katakana*³).

Wyżej wymienione przykłady głównych motywacji do wybrania studiów japońskich, przedstawiają japońskie formy popkulturowe w pozytywnym świetle, ukazując ich dodatni wpływ na edukację językową. Jednakże zainteresowanie *mangą* i *anime*, zwłaszcza, jeśli jest ono powierzchowne i niepoparte istotną wiedzą teoretyczną może przynieść określone zagrożenia. Głównym nośnikiem tych zagrożeń jest język. Powtarzające się w dialogach komiksów językowe formy potoczne są często bezrefleksyjnie powielane przez studentów, którzy uznają je za odpowiadające aktualnej sytuacji językowej. Doprowadza to do częstych błędów na poziomie semantyki i pragmatyki współczesnej japońszczyzny.

Biorąc pod uwagę powyższe, za istotne uznaje się wprowadzenie do edukacji językowej przynajmniej podstawowych informacji na temat zjawiska *yakuwarigo* 役割語. Pojęcie to odnosi się do różnych form w japońskich dziełach literackich oraz tekstach popkulturowych. Termin ten został wprowadzony do anglojęzycznego dyskursu dotyczącego rozważanych tu zjawisk jako *role language*, co stanowi dokładną kalkę z języka japońskiego (leksem *yakuwari* 役割 'rola' oraz sufiks -go 語 'język'), ale w niniejszej pracy będzie omawiany jako *język postaci*.

Yakuwarigo – krótka charakterystyka języka postaci

Pojęcie *yakuwarigo* 'język postaci' stanowi ogólną nazwę dla różnych typowych sposobów mówienia występujących w dialogach bohaterów japońskich komiksów, animacji, gier oraz nowel. Odnosi się zarówno do typowych wzorców leksykalnych (zarówno na płaszczyźnie wyrazów, jak i połączeń wyrazowych oraz związków idiomatycznych), a także rozbieżności gramatycznych, fonetycznych i prozodycznych. Pojęcie to zostało wprowadzone przez japońskiego językoznawcę Satoshiego Kinsuiego w 2000 roku w pracy *Yakuwarigo tankyū no teian* *Propozycja badań nad językiem postaci* (Kinsui, 2017, iii)⁴. Badacz poświęca temu zjawisku zasadniczą część swojej pracy badawczej, publikując liczne książki i artykuły na ten temat⁵. Uznaje się go za największy autorytet w dziedzinie badań nad stylizacją językową na płaszczyźnie językoznawstwa japońskiego.

3 *Hiragana* ひらがな, 平仮名 i *katakana* カタカナ, 片仮名 to dwa japońskie systemy piśmiennicze określane sylabariuszami, gdyż przeważnie jeden znak odpowiada jednej sylabie. *Hiragana* służy między innymi do zapisu morfemów i struktur gramatycznych, *katakana* służy przede wszystkim do zapisu wyrazów obcego, ale niechińskiego pochodzenia oraz symbolizmów językowych.

4 Oznaczenie *iii* odnosi się do trzeciej strony wprowadzenia do wskazanej japońskiej publikacji.

5 Spośród najbardziej uznanych prac Kinsuiego dotyczących zjawiska *yakuwarigo* należy wymienić: *Yakuwarigo tankyū no teian* (2000) *Propozycja badań nad językiem postaci*, *Vācharu Nihongo: Yakuwarigo no Nazo* (2003) *Wirtualny japoński: Zagadki języka postaci*, *Gendai Nihongo no Yakuwarigo* (2010) *Współczesny japoński język postaci* *Modern Japanese 'Role Language' (Yakuwarigo): fictionalised orality in Japanese literature and popular culture* (2011) (we współpracy z Mihoko Teshigawarą), *Yakuwarigo no shōjiten* (2014) *Mały słownik języka postaci*, *Virtual Japanese: Enigmas of Role Language* (2017) (autorskie tłumaczenie książki *Vācharu Nihongo: Yakuwarigo no Nazo*).

S. Kinsui we wstępie do swojego opracowania przyznaje, że jego zainteresowanie tym zjawiskiem pojawiło się podczas rozważań nad użyciem japońskiego czasopisma egzystencjalnego *oru* おる „być” (Kinsui, 2017, iii). Zaznacza również, iż chociaż język postaci należy omawiać jako rodzaj języka fikcyjnego⁶, stanowi on odzwierciedlenie rzeczywistej mowy⁷, a jego analiza pozwala odkryć istotny związek pomiędzy formą językową, a osobą wypowiadającą się (Kinsui, 2017). Wspomniany związek opiera się przede wszystkim na tzw. atrybutach⁸. Wymienić tutaj należy między innymi: płeć, wiek, pokolenie, czasy, zawód, wykształcenie, status społeczny, region pochodzenia, rasę. Oczywiście wspomniane czynniki w istotnym stopniu wpływają również na mowę rzeczywistych osób, natomiast na płaszczyźnie *mangi* i *anime* ich rola zostaje w widoczny sposób wyolbrzymiona i w rezultacie stanowią główny pryzmat dla obserwacji i oceny określonego bohatera. Kolokwialnie określamy je często mianem etykietek.

Konsekwencją konstruowania postaci w oparciu o określony atrybut jest powstawanie pewnych typów bohaterów, których wygląd, gestykulacja, mimika i zachowanie odpowiadają utartym schematom. Uschematyzowany jest również ich język. Na płaszczyźnie języka japońskiego odnosi się do tego pojęcie *kyara* キャラ (od *kyarakutā* z ang. *character*) (Tsukamoto, 2007). Określenie *kyara* funkcjonuje również w naturalnej japońszczyźnie w odniesieniu do rzeczywistych typów osobowości. Zarówno w środowisku szkolnym, w grupie przyjaciół, jak również na płaszczyźnie show biznesu (np. w przypadku japońskich męskich grup muzycznych tzw. boysbandów) można dostrzec tendencję do kategoryzowania określonych osobowości, wyróżniając ich najbardziej swoiste cechy np. *tsuyoi kyara* ‘silny typ’, *kawaii kyara* ‘uroczy typ’, *kakkoii kyara* ‘atrakcyjny typ’, *fuzaketa kyara* ‘typ żartownisia’ itp. Tego rodzaju kategoryzacja spełnia również funkcję marketingową – przyciąga uwagę wielbicieli, które wśród członków popularnego zespołu mogą znaleźć swój wymarzony typ osobowości.

Jak wynika z powyższej uogólnionej charakterystyki, pojęcie *yakuwarigo* należy wiązać ze zjawiskiem stereotypów (kulturowych, społecznych oraz narodowościowych), jako naturalną konsekwencją wyolbrzymiania typowych właściwości w oparciu o utarte schematy myślenia, klasyfikowania, a w rezultacie również generalizowania. Hyeseon Jung wymienia często spotykane w japońskich komiksach typy postaci do każdego dopisując najbardziej charakterystyczną cechę stereotypową. Czytając *mangi* można zetknąć się zatem z *ranbō na shōnen* ‘agresywnym młodym mężczyzną’, *jōhin na ojōsama* ‘wytworną młodą damą’, *toshiyori no hakase* ‘erudytą w średnim wieku’, *interi issa* ‘lekarzem inteligentem’, *yasashii obasan* ‘miłą panią’, *mukashi no ojisan* ‘starszym panem z dawnych czasów’, *namake no ojisan* ‘leniwym panem’ itp. (Tsukamoto, 2007).

6 Autorka niniejszego artykułu często operuje wyrażeniami *fikcyjny* – w odniesieniu do zjawisk będących wytworem artystycznej działalności autorów, *rzeczywisty* – w odniesieniu do zjawisk istniejących w realnym świecie oraz *naturalny* – w odniesieniu do zjawisk i zachowań typowych dla rzeczywistych ludzi (np. *naturalna japońszczyzna* to określenie typowych codziennych zachowań językowych Japończyków).

7 *The origin of role language can often be traced back to actual spoken language in reality. From actual language use, individual speakers would acquire knowledge about the relationship between a particular variation of the language and the speakers, then categorize and reinforce this knowledge. What is important here is that this kind of knowledge does not stay within each individual but disseminates among individuals and is shared in the community* (Kinsui, 2017, s. 127).

8 Atrybutami będziemy określać typowe zewnętrzno-językowe właściwości mówiącego, które w zasadniczy sposób motywują jego naturalną mowę potoczną.

Pomimo określonego wizerunku, który również może być nośnikiem informacji na temat charakterystyki danej postaci, wyznacznikiem jej typowości i szczególności będzie przede wszystkim sposób mówienia. S. Kinsui we wstępie do książki *Vācharu Nihongo: Yakuwarigo no Nazo* przedstawia wyselekcjonowane przez autora typy postaci i zachęca czytelników do dopasowania do każdego z nich takiej wypowiedzi, którą czytelnik uzna za najbardziej odpowiednią (2003, v)⁹. Częściowe rezultaty tego zestawienia przedstawia poniższa tabela (tab. 1).

Tabela 1. Wyróżnienie typowych właściwości języka postaci występujących w japońskich komiksach.

Typ postaci	Przykładowa wypowiedź	Wyznaczniki języka postaci
Młoda dziewczyna	<i>Sō yo, atashi ga shitteru wa</i> そうよ、あたしが知ってるわ	<i>sō yo</i> – forma krótka, potoczna, żeńska <i>atashi</i> – zaimek żeński, potoczny, typowy dla osób młodych <i>shitteru wa</i> – połączenie potocznej formy ciągłej postaci czasownika (- <i>teru</i>) z żeńską partykułą końcową <i>wa</i>
Pan w podeszłym wieku	<i>Sō ja, washi ga shitte oru</i> そうじゃ、わしが知っておる	<i>sō ja</i> – forma potoczna, męska, typowa dla osób starszych <i>washi</i> – zaimek męski, typowy dla osób w podeszłym wieku <i>shitte oru</i> – postać ciągła czasownika powstała w wyniku połączenia z czasownikiem posiłkowym <i>oru</i> 'być'
Człowiek z Kansai	<i>So ya, wate ga shittoru dē</i> そや、わてが知っとるでえ	<i>so ya</i> – forma regionalna typowa dla regionu Kansai <i>wate</i> – zaimek męski regionalny <i>shittoru dē</i> – występowanie partykuły wykrzyknikowej regionalnej <i>dē</i> po formie potocznej ciągłej czasownika
Wojownik	<i>Sō ja, sessha ga zonjite oru</i> そうじゃ、拙者が存じておる	<i>sō ja</i> – forma potoczna, męska <i>sessha</i> – zaimek męski charakteryzujący mowę klasy wojowników <i>zonjite oru</i> – połączenie modestywnej postaci czasownika 'znać; wiedzieć' (<i>zonjiru</i>) z czasownikiem posiłkowym <i>oru</i>
Młoda dama	<i>Sō desu yo, watakushi ga zonjite orimasu wa</i> そうですわよ、わたくしが存じておりますわ	<i>sō desu yo</i> – forma adresatywna, typowa dla obu płci <i>watakushi</i> – zaimek żeński ¹⁰ <i>zonjite orimasu wa</i> – połączenie modestywnej postaci czasownika z adresatywną postacią czasownika posiłkowego oraz partykułą żeńską <i>wa</i>

Źródło: : Opracowano na podstawie: Kinsuiego (2003, v).

9 Oznaczenie *v* odnosi się do piątej strony wprowadzenia do wskazanej publikacji.

10 *Watakushi* わたくし, 私 to zaimek pierwszoosobowy stosowany głównie w wypowiedziach publicznych o charakterze oficjalnym. W konwersacji potocznej kojarzony raczej z wypowiedziami kobiet ze względu na uprzejmy i elegancki wydźwięk.

Powyższe zestawienie przedstawia przykładowe wypowiedzi klasyfikowane do *yakuwarigo*. Ich treść jest identyczna, gdyż każda z propozycji stanowi wariant japońskiej wypowiedzi standardowej¹¹ *Sō desu yo, watashi ga shitte imasu yo* そうですよ、私が知っていますよ ‘Masz rację, wiem o tym’. Jednakże nawet bez znajomości japońszczyzny, z łatwością można dostrzec widoczne różnice strukturalne, które w powyższej tabeli zostały wyróżnione jako tzw. wyznaczniki języka postaci. Różnice występujące w podanych propozycjach opierają się przede wszystkim na użyciu innego zaimka pierwszoosobowego (wariantywność w oparciu o opozycję *młodszy - starszy, męski - żeński, potoczny - uprzejmy*), zastosowaniu innej postaci czasownika ‘znać’ (forma słownikowa stanowiąca wariant potoczny *shiru* 知る lub jej modestywny odpowiednik *zonjiru* 存じる), a także użyciu innych partykuł końcowych (w oparciu o opozycję *męski - żeński, standardowy - regionalny*), które towarzyszą różnym postaciom formy afirmacyjnej *sō desu* そうです ‘tak jest; masz rację’.

W tym miejscu należy podkreślić, że wskazane wypowiedzi stanowią przykłady stylizacji językowej i nie odzwierciedlają w sposób absolutny japońskiej rzeczywistości językowej. Niewątpliwie w widocznym stopniu naśladują mowę określonych grup ludzi (np. mieszkańcy regionu południowo-zachodniego Kansai w rzeczywistości posługują się na co dzień formami dialektalnymi), ale częstokroć zawierają formy już przestarzałe, niemodne, albo intencjonalnie uwydatniające charakterystykę postaci i w związku z tym, zetknięcie się z takimi jednostkami językowymi wymaga ostrożności i świadomego podejścia.

Za przykład stylizacji językowej można uznać współczesną japońską mowę kobiecą *onna kotoba* 女言葉¹², która ze względu na częste występowanie typowych połączeń partykuł znana jest jako *teyo/ darwa kotoba* てよだわ言葉 ‘język *teyo/ darwa*’. W ogólnym

11 Język standardowy (*hyōjungo* 標準語) – przyjęta przez społeczeństwo japońskie odmiana japońszczyzny stosowana w komunikacji publicznej i oficjalnej. Używany przede wszystkim w szkolnictwie oraz w mediach (Takamizawa, 2004: 185). Występuje w opozycji do odmian dialektalnych. Został opracowany na podstawie jednej z odmian dialektu tokijskiego (języka inteligencji tokijskiej) i wprowadzony do japońszczyzny na przełomie XIX i XX w. w rezultacie przemian i reform społecznych i edukacyjnych (Hasegawa, 2015: 14). Uznaje się go za normę językową i na tej płaszczyźnie odróżnia się go od tzw. języka wspólnego lub języka powszechnego (*kyōtsugo* 共通語), który odnosi się do mowy zrozumiałej dla wszystkich mieszkańców Japonii (Hanzawa, 2017: 161). Hasegawa określa *hyōjungo* językiem wyidealizowanym, a *kyōtsugo* językiem rzeczywistym (2015: 15). Takamizawa zauważa natomiast, iż aktualnie język standardowy nie istnieje, powszechnie stosowane są formy jedynie zbliżone do niego (2004: 185).

12 Krótka historia *onna kotoba* ‘języka kobiet’ w Japonii:

Okres Heian (794-1185) – Sei Shōnagon (966-1017) w *Makura no Sōshi* wspomina, iż *Koto kotonaru mono. Hōshi no kotoba. Ōtoko onna kotoba...* ‘Języki się różnią. Inaczej mówią mnisi buddyjscy. Inaczej kobiety i mężczyźni’. Natomiast różnice w mowie męskiej i żeńskiej tego okresu opierały się przede wszystkim na odmiennościach fonetycznych (Sato, 2006, s. 110).

Okres Muromachi (1392-1568) – kobiety używają wykładnika grzeczności *-masu* z większą częstotliwością niż mężczyźni. Pojawia się zjawisko *nyōbo kotoba* ‘język dwórek’.

Okres Meiji (1868-1912) w powieści Natsume Sōsekiego *Sanshirō* (1909) można dostrzec zróżnicowanie płciowe w wypowiedziach bohaterów (formy męskie: *da, da ne, da yo* oraz żeńskie *wa, rzecz. + ne, rzecz. + na no*). We wczesnym etapie modernizacji Japonii pojawia się zjawisko mowy męskich studentów (*shōsei kotoba* np. zaimki męskie *kimi, boku, tamae*) oraz mowy studentek (*jōgakusei kotoba*, tzw. *teyo/darwa kotoba*) (Tanaka, 1988: 8). Początkowo mowa studentek uznawana była za język wulgarny, ale już w latach 80. XIX wieku formy *teyo/ darwa* zaczęły charakteryzować mowę wytwornych dam z wyższych klas, a w latach 30. XX wieku uznano je za idealną mowę kobiecą (Hasegawa, 2015). Współczesne młode Japonki raczej nie stosują form *teyo/ darwa*. Ich mowa jest wyraźnie zindywidualizowana i zróżnicowana, często przejawiają również tendencje do intencjonalnej maskulinizacji. Mowa kobieca stopniowo zanika, ale sporadycznie powiązuje się ją jeszcze z językiem starszych Japonek, które stosują formy uprzejmościowe częściej niż mężczyźni.

sposobie wypowiedzania się współczesnych Japończyków i Japoniek można dostrzec różnice na płaszczyźnie intonacyjnej, leksykalnej oraz morfologicznej. Yoko Hasegawa wymienia widoczne rozbieżności w posługiwaniu się odmiennymi zaimkami, partykułami końcowymi, a także różnymi formami proszenia, pytania czy rozkazywania (2015). Jednakże akcentowanie w dyskursie językoznawczym i kulturoznawczym istnienia odrębnej mowy kobiecej będącej atrybutem kobiecości, i często utożsamianych z nią elegancji, uprzejmości, dystynkcji i uniżoności współczesnych Japoniek, jest często stosowanym uogólnieniem, a niejednokrotnie też nadużyciem, które wymaga pogłębionych badań i odniesień socjolingwistycznych.

Y. Hasegawa rozważając prace S. Kinsuiego zauważa, że wykładniki języka kobiecego należy aktualnie rozpatrywać jako bardziej fikcyjne niż rzeczywiste zjawisko: „gendered language markers are more often literary conventions than reflections of real-life speech. Kinsui calls such social-identity markers YAKUWARIGO” (Hasegawa, 2015, s. 360). Co więcej, widoczne zmiany na płaszczyźnie społecznej i zawodowej we współczesnej Japonii doprowadziły do tego, iż również język postaci ulega pewnym transformacjom. Od lat dziewięćdziesiątych w *mangach* coraz częściej pojawia się określony typ bohaterki – młode Japonki, najczęściej gimnazjalistki lub licealistki, które manifestują swoje tendencje indywidualistyczne, a także silną osobowość, charyzmę i zdolności przywódcze stosując formy uznane za typowe dla mowy młodych mężczyzn, a więc intencjonalnie maskulinizują¹³.

Język postaci odnosi się do rzeczywistości, ale stanowi przede wszystkim kreację literacką powstałą w oparciu o utarte schematy. Przejawem bezrefleksyjnego zetknięcia się z rozważanymi tutaj zjawiskami językowymi jest częstokroć nieintencjonalne promowanie błędów pragmatycznych jako rezultatu naśladowania mowy bohaterów. Niejednokrotnie podczas zajęć z języka japońskiego można usłyszeć takie wypowiedzi studentów jak: „bo tak mówią dziewczyny w *mangach*”, „słyszałem to w jednym z *anime*”, „w komiksach przecież przeklinają”, które najczęściej wynikają z przekonania studentów, że znane im formy medialne opisujące fragmenty życia Japończyków przekazują prawdę o rzeczywistości.

Jeszcze większe zagrożenie stanowi spontaniczne kopiowanie utartych fraz i wypowiedzi bohaterów dialogów. Rezultatem tego są sporadycznie dostrzegane w śro-

13 Dwa przykłady japońskich komiksów dla dziewcząt (tzw. *shōjo manga* 少女マンガ) powstały w latach 70. *Garasu no kamen* oraz *Hana yori dango* z lat 90. ukazują widoczne różnice występujące w języku żeńskich postaci. Młode uczestniczki pierwszego dialogu, Sayaka i Mina stosują typowo żeńskie kombinacje partykuł (*wa + ne* oraz *no + yo*). Natomiast naturalną cechą konwersacji bohaterki komiksu powstałego dwadzieścia lat później, Tsukushi oraz Yuki, jest maskulinizowanie będące rezultatem przeniknięcia określonych form męskich do mowy kobiet (skrótowa forma spójki *da* w połączeniu z partykułą wykrzyknikową *yo*, kontrakcje czasowników: *shinjirannai* zamiast formy pełnej *shinjirarenai*, *wakannai* zamiast *wakaranai*).

1. Sayaka: *Kowai wa ne*. ‘Boję się jej’

Mina: *E? Co?*

Sayaka: *Kowai wa ne tte itta no. Ano ko, ki ga tsuita no yo, kotoba tte mono ni. Osoraku wa honnō de kagitotta no yo*. ‘Mówię, że się jej boję. Ta dziewczyna wyczuła to, co chciałam powiedzieć. Chyba jakoś instynktownie.’

2. Tsukushi: *Sō da yo. Hanashiaeba ii n da yo. Hanashiaeba...* ‘Racja. Lepiej z nim pogadać. Jeśli się da...’

Yuki: *Ee? Shinjirannai. Dōmyōji san to? Nande?* ‘Co? Nie wierzę. Ty z Domyojim? Jak to?’

Tsukushi: *Nariyuki de. Nikagetsu ne.* ‘Jakoś tak wyszło. To już dwa miesiące.’

Yuki: *Suki na no? Dōmyōji san no koto.* ‘Lubisz go? Tego Domyojiego?’

Tsukushi: *Wakannai. Yuki wa dō iu koto suru no? Kare to?* ‘Nie wiem. A ty, co masz zamiar z nim zrobić?’

Yuki: *Ee? Futsū da yo.* ‘Ja? A no nie.’ (Aizawa, 2003, s. 87)

dowisku uczących się języka japońskiego tendencje do nieświadomego maskulinizowania i feminizowania. Młode uczennice uznając formy kobiece za najbardziej odpowiednie, nieświadomie wprowadzają do wypowiedzi typową dla mowy starszych kobiet partykułę końcową *wa* わ, albo, wprost przeciwnie, naśladowując mowę ulubionych męskich bohaterów używają struktur kolokwialnych typowych dla wypowiedzi męskich np. *dekai* かい 'wielki' lub *umai* うまい 'pyszny' lub powtarzają całe frazy np. *ore ni makasero* オレに任せろ 'zostaw to mnie'. Natomiast młodzi mężczyźni w odniesieniu do najczęściej przedstawianych w japońskich podręcznikach schematów językowych, używają z większą częstotliwością, niż natywni Japończycy, zaimka pierwszoosobowego typowego dla wypowiedzi żeńskich (*watashi* zamiast męskiego *boku*).

Innym niebezpieczeństwem jest uleganie wpływom stereotypów, a także promowanie ich w szerszym obiegu, wśród osób, które znają kulturę Japonii jedynie powierzchownie. Jednym z przykładów znanej stylizacji językowej jest tzw. język *aruyo* アルヨことば, którego nazwa odnosi się do konstrukcji *aru(yo)* będącej przykładem błędnego użycia japońszczyzny. Nadużywanie konstrukcji *aru(yo)* w wypowiedziach typu *Nihongun ga kita aru* zamiast poprawnego *Nihongun ga kita* 'Wojska japońskie przybyły' (Kinsui, 2003) stanowi jeden z wyróżników stylizowanego języka Chińczyków i odnosi się do mowy chińskich mediatorów handlowych z drugiej połowy XIX wieku. Wspomniany zabieg stylizacji językowej uznaje się za prześmiewczy oraz będący wyrazem uprzedzenia wobec mniejszości narodowych. Ponadto trudno zweryfikować, czy współcześni Chińczycy rzeczywiście często stosują tego typu błędne konstrukcje rozmawiając w języku japońskim (Kinsui, 2003). Prawdopodobnie i w tym wypadku mamy styczność z uogólnieniem, a także językiem fikcyjnym, który nie odnajduje potwierdzenia w rzeczywistości.

Wspomniane niebezpieczeństwa są konsekwencją braku dostatecznej wiedzy językowej i pozajęzykowej, która umożliwiłaby wielbicielom *mangi* i *anime* świadomą ocenę i selekcję form językowych pod względem ich aktualności i odpowiedniości. Taką wiedzą mogą dysponować natywni użytkownicy Japońszczyzny, osoby w odpowiednim stopniu wyedukowane w zagadnieniach językowo-kulturowych, a także osoby, które mieszkając lub regularnie przebywając w Japonii mogły zweryfikować swoją wiedzę teoretyczną z aktualnie zastanym stanem rzeczy.

CEL I METODA BADAWCZA

Powyższa, krótka refleksja nad głównymi cechami i wyznacznikami języka postaci ukazuje jego widoczną rolę w procesie uczenia się języka japońskiego. W celu wskazania pozytywnych i negatywnych aspektów poznawania języka japońskiego i rozwijania kompetencji językowych za pośrednictwem czytanych *mang* oraz oglądanych *anime*, przeprowadzono krótkie badanie sondażowe wśród studentów japonistyki. Istotą badania było także określenie roli nauczyciela i materiałów edukacyjnych w procesie kształtowania kompetencji socjolingwistycznych studentów. Dodatkowo ankieta miała dostarczyć informacji na temat potencjalnej obecności języka stylizowanego w dialogach zamieszczanych w podręcznikach do nauki języka japońskiego.

Uczestnikami badania było pięćdziesięciu siedmiu studentów pierwszego, drugiego i trzeciego roku studiów licencjackich krakowskiej japonistyki. Celowo nie zapytano o opinie studentów pierwszego i drugiego roku studiów magisterskich, gdyż ich spora część aktualnie odbywa, już odbyła lub w niedalekiej przyszłości odbędzie staż w Japonii, a zatem można założyć, że ich wiedza oraz sposób postrzegania rzeczywistości japońskiej różni się w stopniu zasadniczym od wiedzy uczestników studiów licencjackich.

Respondenci ankiety odpowiedzieli na pięć pytań zamkniętych wielokrotnego wyboru, które mogli uzupełnić dodatkowymi komentarzami i uwagami. Wyniki zostaną przedstawione w formie tabel i opisane w dalszej części niniejszego artykułu.

ANALIZA WYNIKÓW

Obecność *mangi* i *anime* w życiu studentów japonistyki

Zadaniem pierwszej części ankiety było zbadanie stopnia zainteresowania studentów japonistyki takimi formami popkulturowymi jak *manga* i *anime*, a także sprawdzenie, czy korzystając z nich sięgają po teksty oryginalne, czy też posługują się różnymi wariantami tłumaczeń. Spośród zapytanych, 61,4% (35 osób) odpowiedziało, że uczyło się języka japońskiego przed rozpoczęciem studiów. Następnie 91,2% (52 osoby) przyznały, iż czytały *mangi* lub oglądały *anime* przed rozpoczęciem studiów. 82,5% (47 osób) deklaruje, iż aktualnie również interesuje się tymi formami spędzania wolnego czasu. Jednakże w komentarzach studenci podkreślili, że chociaż ich zainteresowanie komiksami i animacjami nie zmalało, ogrom materiału opracowywanego podczas zajęć ogranicza czas, który można byłoby poświęcić na obcowanie z ulubionymi formami japońskiej popkultury.

Następnie studenci zostali poproszeni o wskazanie języków, za pomocą których przekazywane są ich ulubione formy medialne. Poniższa tabela zestawia najczęściej wskazane odpowiedzi (tab.2).

Tabela 2. Wybór języka przekazu przez czytelników *mangi* i widzów *anime*

	W oryginale	Angielskie tłumaczenie	Polskie tłumaczenie
Czytanie japońskich komiksów	22,8% (13)	63,2% (36)	35,1% (20)
	Tylko w oryginale	W oryginale z angielskimi napisami	Z polskim dubbingiem
Oglądanie japońskich animacji	8,8% (5)	82,5% (47)	0% (0)

Źródło: Badania własne Autora.

Wyniki zamieszczone w powyższej tabeli ukazują, że zarówno w wypadku czytelników komiksów, jak również widzów japońskich animacji najczęściej wybieranym językiem jest język angielski (63,2% uczestników zadeklarowało czytanie angielskich tłumaczeń komiksów, a aż 82,5% przyznało, iż oglądając japońskie animacje w oryginale posługuje się angielskimi napisami). Pozytywny akcent powyższego zestawie-

nia stanowi zadeklarowanie przez 1/5 respondentów czytania japońskich komiksów w oryginale (22,8%). W komentarzach wybrani studenci wyjaśnili, że częstym zabiegiem jest czytanie równocześnie dwóch wersji tego samego komiksu – japońskiego oryginału i angielskiego lub polskiego tłumaczenia, gdyż umożliwia im to szybsze przyswojenie słownictwa, zapamiętanie znaków, a także rozpoznanie istotnych rozbieżności językowych.

WPŁYW JĘZYKA POSTACI NA WYBÓR JAPOŃSKICH ZAIMKÓW PIERWSZEJ OSOBY ORAZ FORM ADRESOWANIA DRUGIEJ OSOBY

Japoński język postaci jest przedmiotem zainteresowania badaczy różnych form stylizacji językowej, które można odnaleźć przede wszystkim w komiksach, ale również w innych popularnych formach medialnych. Jednakże długoletnie doświadczenie w nauczaniu japońszczyzny umożliwia dostrzeżenie typowych właściwości języka stylizowanego w profesjonalnych tekstach służących do nauczania języka, zwłaszcza w pierwszych latach nauki. Dialogi służące do przyswojenia podstaw japońszczyzny są celowo upraszczane, a niejednokrotnie również dostosowywane do niejapońskiego odbiorcy. Z łatwością dostrzegamy to w częstym użyciu japońskich form powitalnych typu *konnichiwa* こんにちは ‘dzień dobry’ oraz pożegnalnych tj. *sayōnara* さようなら ‘do widzenia’. Niezaprzeczalnie wymienione zwroty grzecznościowe stanowią istotny aspekt naturalnej japońszczyzny i są często stosowane przez Japończyków, więc ich zasadniczość należy podkreślać podczas zajęć. Jednakże częstotliwość występowania w podręcznikach sprawia, iż częstokroć studenci przyswajają je jako jedyne i absolutne, ignorując w spontanicznej konwersacji inne istotne formy pozdrowień tj. *shitsurei shimasu* 失礼します dosł. ‘przepraszam, że jestem nieuprzejmy’ (wychodząc z sali), *ojama shimasu* お邪魔します dosł. ‘przepraszam, że przeszkadzam’ (wchodząc do czyjegoś domu lub pomieszczenia), *senjitsu wa dōmo* 先日はどうも dosł. ‘dziękuję za tamten dzień’ (witając osobę, z którą ostatnim razem spędziliśmy miło czas) itp.

Niewątpliwie studenci, którzy mieli możliwość uczestniczenia w kilkumiesięcznych lub rocznych programach stypendialnych w Japonii wracają do Polski z bogatszym zapleczem socjolingwistycznym i potrafią dostosować odpowiednią formę uprzejmościową do sytuacji. Większą trudność napotykają studenci, którzy językiem japońskim posługują się głównie na uczelni i w związku z tym mają mniejszą możliwość rozwijania swoich umiejętności komunikacyjnych.

Podobnie jest w wypadku japońskich zaimków pierwszoosobowych oraz zaimków i form adresowanych do drugiej osoby. W dialogach oraz zadaniach występujących w podręcznikach do nauki języka japońskiego, przeważają przykłady zawierające pierwszoosobowy zaimek *watashi* 私 oraz drugoosobowy zaimek *anata* あなた.

Watashi ‘ja’ jest zaimkiem oficjalnym, dość eleganckim, więc należy go uznać za najodpowiedniejszą formę adresowania samego siebie w sytuacjach oficjalnych. Natomiast w mowie potocznej kojarzony jest raczej z wypowiedziami żeńskoosobowymi (Hasegawa, 2015) i w związku z tym, w ustach młodego mężczyzny w sytuacji nieformalnej, np. w kręgu koleżeńskim, brzmi nienaturalnie. Zaimek drugoosobowy *anata* ‘ty’ jest neutralną, pod względem płci (Hasegawa, 2015), i dość uprzejmą formą

adresowania osób o równym lub mniejszym statusie¹⁴. Jednakże za naturalne i najbardziej odpowiednie zachowanie komunikacyjne wśród natywnych Japończyków, uznaje się adresowanie drugiej osoby za pomocą nazwiska lub imienia w towarzystwie tytułu grzecznościowego *-san* さん ‘pan; pani’. Stosowanie zaimków drugiej osoby, takich jak *anata* lub *kimi*, jest mniej powszechną strategią adresowania odbiorcy, gdyż jak zauważa Y. Hasegawa, pozostawia wrażenie wskazywania kogoś palcem akcentując przy tym: „TY!” (2015, s. 68).

W celu sprawdzenia, czy częste występowanie typowych zaimków osobowych w japońskich materiałach naukowych determinuje spontaniczne zachowania językowe studentów japonistyki, zapytano ich o to, jakimi zaimkami i formami adresowania posługują się najczęściej podczas zajęć z języka japońskiego w obecności nauczyciela, a także w konwersacji z Japończykami poza uczelnią. Wyniki badania zostały zaprezentowane w dwóch tabelach przedstawionych poniżej.

Tabela 3. Użycie japońskich zaimków pierwszoosobowych oraz form adresowania drugiej osoby podczas zajęć z języka japońskiego (od najczęściej wskazywanych do najrzadziej wskazywanych)

Zaimki pierwszoosobowe		Formy drugoosobowe	
<i>watashi</i> 私	98,2% (56)	imię- <i>san</i> imię-さん	80,7% (46)
<i>boku</i> 僕	5,3% (4)	<i>anata</i> あなた	52,6% (30)
<i>atashi</i> あたし	7% (3)	samo imię	17,5% (10)
<i>ore</i> 俺	1,8% (1)	<i>kimi</i> 君	0% (0)

Źródło: Opracowanie własne Autora.

Tabela 4. Użycie japońskich zaimków pierwszoosobowych oraz form adresowania drugiej osoby poza zajęciami z języka japońskiego (od najczęściej wskazywanych do najrzadziej wskazywanych)

Zaimki pierwszoosobowe		Formy drugoosobowe	
<i>watashi</i> 私	82,5% (47)	imię- <i>san</i> imię-さん	80,7% (46)
<i>boku</i> 僕	10,5% (6)	nazwisko- <i>san</i> nazwisko-さん	24,6% (14)
<i>atashi</i> あたし	10,5% (6)	<i>anata</i> あなた	19,3% (11)
<i>ore</i> 俺	8,8% (5)	<i>kimi</i> 君	3,5% (2)

Źródło: Opracowanie własne Autora.

Zarówno w przypadku zaimków pierwszej, jak i drugiej osoby, studenci mieli za zadanie wyselekcjonować najczęściej stosowane przez nich formy. Uzyskali również możliwość dopisania innych propozycji adresowania w polu komentarza.

Bez względu na płeć respondentów oraz miejsce odbywania się konwersacji najczęściej wskazywaną formą pierwszoosobową był zaimek *watashi* (56 osób – 98,2% podczas zajęć, 47 osób – 82,5% poza zajęciami). Pozostałe formy (zaimek męski ofi-

14 Zaimek *anata* jest również często utożsamiany z japońskimi formami wyrażania afektu – jako miła forma adresowania męża przez żonę. Jednak współcześnie takie użycie jest sporadyczne i typowe głównie dla mowy starszych mężatek.

cialny *boku* 僕 oraz męski poufały *ore* 俺, a także żeński potoczny *atashi* あたし) zostały wyselekcjonowane sporadycznie. Jednakże można dostrzec nieznacznie większą wariantywność wyboru zaimka pierwszoosobowego w sytuacji mniej formalnej, jaką jest konwersacja z Japończykami poza przestrzenia klasową. Co więcej, w komentarzach pojawiły się dodatkowe uwagi zamieszczone przez kilka polskich studentek, iż w sytuacji swobodnej konwersacji z dobrymi znajomymi sporadycznie, ale świadomie, stosują zaimki męskie tj. *boku* oraz archaiczne już *wai* わい, kiedy towarzyszy im intencja rozbawienia rozmówcy.

Warto w tym miejscu podkreślić, iż zaimki pierwszoosobowe są często uznawane za niepotrzebne i całkowicie pomijane w komunikacji (Hasegawa 2015). Nazbyt częste adresowanie samego siebie za pomocą zaimka *watashi* przez studentów japonistyki – niejednokrotnie będące rezultatem naśladowania wypowiedzi z podręczników do nauki japońskiego – sprawia, iż komunikat nie brzmi naturalnie. W tym względzie zwrócenie uwagi na osobę mówiącego poprzez wprowadzenie zaimka *watashi* koresponduje z wrażeniem emfazy, które uzyskuje się w języku polskim w wyniku nadmiernego stosowania polskiego zaimka 'ja'.

Najczęściej wskazywaną formą adresowania drugiej osoby zarówno podczas zajęć, jak również poza zajęciami było posłużenie się imieniem wraz z tytułem grzecznościowym *-san* (np. *Ania-san*, *Tomek-san*, *Yuki-san*, *Takeshi-san* itp.), które zostało wskazane przez 46 studentów (80,7%). Użycie zaimka drugiej osoby *anata* podczas zajęć z języka japońskiego zostało wskazane przez 30 studentów (52,6%). Jednakże w konwersacji z Japończykami poza zajęciami zastosowanie zaimka *anata* obniżyło się, aż do 19,3% (11 osób). Drugą, relatywnie częstą strategią adresowania drugiej osoby poza zajęciami było posłużenie się jej nazwiskiem wraz z tytułem grzecznościowym *-san* (np. *Nowak-san*, *Kowalska-san*, *Yamada-san*, *Matsuda-san* itp.), które zostało wyselekcjonowane przez 14 osób (24,6%). Jeden z respondentów odpowiedział, że w komunikacji z Japończykami w sytuacjach mniej oficjalnych, stosuje *anata* wyłącznie wtedy, kiedy nie pamięta imienia lub nazwiska rozmówcy.

Wyniki badania pokazują, iż wybór zaimka pierwszej lub drugiej osoby przez studentów jest do pewnego stopnia determinowany miejscem odbywania się konwersacji. W rozmowach w języku japońskim odbywających się podczas zajęć z języka japońskiego, dostrzegamy powtarzanie schematów zawartych w materiałach dydaktycznych (między innymi posługiwanie się zaimkiem *anata*, które może być motywowane jego częstym występowaniem w podręcznikach). Natomiast w konwersacjach prowadzonych poza zajęciami występuje większa wariantywność i indywidualność strategii komunikacyjnych. Do pewnego stopnia jest to motywowane tendencją do naśladowania zachowań językowych rozmówców będących natywnymi użytkownikami japońszczyzny.

WPLYW JĘZYKA POSTACI NA ZNAJOMOŚĆ JAPOŃSKICH ODMIAN JĘZYKOWYCH

Shinji Sanada wraz ze współautorami opracowania naukowego dotyczącego socjolingwistyki japońskiej *Shakai gengogaku* (1992), odróżnia odmiany japońszczyzny określane pojęciem *hōgen* 方言 od rejestrów językowych *rejisutā* レジスター, *gengo shiyōiki* 言語使用域 (Takamizawa, 2004, s. 172) twierdząc, że odmiany opierają się na

atrybutach (*zokusei* 属性), które określają przynależność, pochodzenie lub wrodzone właściwości mówiącego, a rejestry determinowane są określoną sytuacją komunikacyjną (*bamen* 場面), w której znajduje się mówiący w chwili komunikowania (Sanada i in. 1992). W japońskim dyskursie socjolingwistycznym odmiany językowe określane są również pojęciem *gengo henshu* 言語変種 (Sanada, 1992).

Język japoński, podobnie jak inne żywe języki, jest wewnętrznie zróżnicowany. Występują w nim liczne odmiany regionalne (dialekty i języki), a także społeczne (socjolekty), które stanowią temat wielu dyskusji, a nierzadko również kontrowersji. Bogactwo odmiennych form językowych, których zróżnicowanie motywowane jest określonym atrybutem mówiącego, zostaje odzwierciedlone w języku postaci. S. Kinsui w swoich rozważaniach podkreśla, iż *yakuwarigo* wywodzi się z rzeczywistego języka i, że odgrywa istotną rolę w promowaniu wiedzy o świecie za pośrednictwem fikcji: „this process of knowledge propagation through fiction play an extremely important role in the circulation, dissemination and maintenance of role language” (2017, s. 127).

Jednakże nie można bezrefleksyjnie traktować wypowiedzi bohaterów fikcji literackiej za absolutnie naśladujące rzeczywistą, aktualną mowę. Ponieważ mamy do czynienia ze stylizacją językową, pewne cechy językowe zostają uwydatnione, albo na nowo wprowadzone, chociaż w rzeczywistej mowie przybrały już charakter archaizmów.

Studentów japonistyki poproszono o zaklasyfikowanie trzech wypowiedzi typowych dla języka postaci japońskich komiksów do określonego typu bohatera. Celem tego badania było sprawdzenie, czy studenci potrafią odróżnić typowe właściwości odmian japońszczyzny. Wyniki badania zostały przedstawione w formie tabeli.

Tabela 5. Dopasowanie przykładowej wypowiedzi charakterystycznej dla języka postaci do określonego typu bohatera

Przykładowa wypowiedź	Typ postaci	Częstotliwość wyboru
I. <i>Yappari watashi ga yaru wa</i> やっぱりわたしがやるわ 'No to rzeczywiście ja to zrobię'	Uczennica liceum	64,9% (37)
	Uczeń liceum	15,8% (9)
	<i>Miła starsza pani</i>	12,3% (7)
	Młody pracujący mężczyzna	7% (4)
II. <i>Matteta ze</i> まってたぜ 'No przecież zaczekał' <i>Tsuite kunna</i> ついてくんな 'Nie leż za mną'	Nieletni członek gangu	73,7% (42)
	Uczennica gimnazjum	15,8% (9)
	Inteligent w średnim wieku	1,8% (1)
	Nauczycielka	1,8% (1)
III. <i>Nani ka kikitagena kao de gozaru</i> 何か聞いたげな顔でござる 'Wygląda jakby chciał o coś zapytać'	Mężczyzna ze wsi	3,5% (2)
	Obcokrajowiec mieszkający w Japonii	7% (4)
	Starszy mężczyzna z miasta	12,3% (7)
	Wojownik	75,4% (43)

Źródło: Opracowanie własne Autora.

W powyższej tabeli kusywą wskazano najbardziej odpowiednie typy bohaterów, które w określonej sytuacji mogłyby wypowiedzieć się za pomocą wyróżnionych form językowych. W pierwszej sytuacji wypowiada się starsza pani. Głównymi wy-

znacznikami języka postaci starszych kobiet we wskazanym przykładzie jest zastosowanie zaimka żeńskiego *watashi* oraz posługiwanie się partykułami emotywnymi kończącymi wypowiedź tj. *wa*. Ponieważ oba elementy językowe uznawane są za wykładniki kobiecości i uprzejmości, wypowiedź ma elegancki wydźwięk. Jednakże prawidłowa odpowiedź została wskazana jedynie przez siedem osób (12,3%). Przeważająca grupa studentów (64,9%) wytypowała uczennice liceum jako typ bohatera wypowiadającego się kobieco i uprzejmie. Wybór studentów wynikał prawdopodobnie z przekonania, iż bohaterki naśladujące mowę współczesnych młodych kobiet, stosują partykułę *wa*. Jednakże zastosowanie tej partykuły jest aktualnie ograniczone – najczęściej towarzyszy wypowiedziom starszych pań, albo „młodych panienek z dobrego domu” tzw. *ojōsama* お嬢様.

W przypadku drugiej wypowiedzi prawidłowa odpowiedź (*nietetni członek gangu*) została wskazana przez większą grupę respondentów (73,7%). Poprawny wybór został zdeterminowany dobrą orientacją w zakresie japońskich form kolokwialnych wśród zwolenników japońskiej kultury popularnej. Wyróżniamy tutaj przede wszystkim występowanie kontrakcji będących wykładnikami języka potocznego tj. *matte-ta* zamiast formy ciągłej analitycznej *matte ita* ‘czekał’ oraz poufalej ściągniętej formy rozkazu *kunna* zamiast *kuruna* ‘nie przychodź’, a także użycie męskiej partykuły wykrzyknikowej *ze*. Jednakże aktualnie dostrzegane tendencje wśród młodych japońskich uczennic do maskulinizowania sprawiły, że odpowiedź *uczennice gimnazjum* została wytypowana przez 9 respondentów (15,8%).

Specyfika modestywnej postaci spójki *desu* w jej krótkiej, nieadresatywnej formie (*de gozaru*) wpłynęła na prawidłowe zaklasyfikowanie ostatniej przykładowej wypowiedzi do języka samurajów przez większość respondentów (75,4%). Użycie formy adresatywnej *de gozaimasu* stanowi jedną z typowych strategii grzecznościowych we współczesnej japońszczyźnie, ale opuszczenie wykładnika adresatywności będzie już wyłącznie wyrazem stylizacji językowej, charakterystycznej dla klasy wojowników przedstawianych w japońskich filmach, komiksach i animacjach tj. *Rurōni Kenshin* autorstwa Nobuhiro Watsukiego.

Temat wewnętrznego zróżnicowania japońszczyzny, którego liczne odmiany motywowane są między innymi wiekiem, płcią, pochodzeniem lub statusem rozmówcy, nie jest dogłębnie omawiany i ćwiczony na zajęciach z języka japońskiego, ale zaledwie wspomina się o nim, głównie podczas wykładów teoretycznych. W związku z tym można wnioskować, że selekcja dokonana przez studentów wynika przede wszystkim z wiedzy językowej uzyskanej za pośrednictwem popularnych w Polsce japońskich form medialnych.

JĘZYK POSTACI W ŚWIADOMOŚCI STUDENTÓW – ROZPOZNANIE, STOSUNEK, OCENA

Wyniki niniejszego badania stanowią potwierdzenie znanego w kręgach japońskich przekonania, że przeważającą część osób studiujących język japoński można zaklasyfikować do grupy gorących zwolenników japońskich komiksów oraz filmów animowanych. W związku z tym, abstrahując od treści ulubionych form medialnych oraz innych kontekstów społecznych i kulturowych, przez pryzmat których można odczytywać i badać *mangę* i *anime*, za istotne uznaje się przedstawienie sto-

sunku studentów do wspomnianych form jako ważnych nośników samego języka. W ostatnim pytaniu studentom zaproponowano dziesięć opinii odnoszących się do języka postaci stosowanego w *mangach* i *anime*, ich roli w edukacji językowej, a także dialogów występujących w podręcznikach do nauczania japońskiego jako przykładu języka fikcyjnego. Studenci zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi pozytywnej (TAK) lub negatywnej (NIE).

Tabela 6. Opinie studentów japonistyki na temat języka postaci oraz roli mangi i anime w edukacji językowej

NIE	TAK	Opinie
66,0%	34,0%	I. W komiksach <i>manga</i> i filmach <i>anime</i> występuje język fikcyjny, który w żaden sposób nie odzwierciedla rzeczywistej japońszczyzny.
60,0%	40,0%	II. Język komiksów <i>manga</i> i filmów <i>anime</i> odzwierciedla rzeczywistą japońszczyznę i dlatego może być stosowany w codziennej komunikacji w języku japońskim.
21,6%	78,4%	III. Komiksy <i>manga</i> oraz filmy <i>anime</i> są efektywnymi narzędziami uczenia się języka japońskiego i dlatego powinny być włączone do materiałów dydaktycznych.
80,0%	20,0%	IV. Komiksy <i>manga</i> i filmy <i>anime</i> nie powinny być używane jako materiały dydaktyczne, gdyż promują niepoprawne formy językowe oraz stereotypowe wzorce zachowania.
39,2%	60,8%	V. Zdarza mi się używać form i wyrażeń językowych typowych dla języka postaci japońskich komiksów i animacji w komunikacji w języku japońskim.
17,4%	82,6%	VI. Komiksy <i>manga</i> i filmy <i>anime</i> pozytywnie wpłynęły na moje zdolności językowe.
51,1%	48,9%	VII. W moim przekonaniu przekleństwa, które często występują w japońskich komiksach i animacjach tj. <i>temē</i> , <i>chikushō</i> , <i>kuso</i> są powszechne i często stosowane w rzeczywistym japońskim.
37,5%	62,5%	VIII. W moim przekonaniu japońskie młode dziewczyny stosują formy kobiece (<i>onna kotoba</i>) w codziennej komunikacji.
7,5%	92,5%	IX. W moim przekonaniu wyrażenie <i>Ore ga yaru zo</i> 俺がやるぞ brzmi bardzo męsko.
100,0%	0%	X. W moim przekonaniu, dialogi występujące w podręcznikach do języka japońskiego naśladują i odpowiadają naturalnej japońszczyźnie.

Źródło: Opracowanie własne Autora.

Wyniki przedstawione w powyższej tabeli wskazują, że studenci japonistyki nie mieli większych problemów z ocenieniem formy *Ore ga yaru zo* jako typowo męskiej. Występowanie charakterystycznej partykuły emfatycznej *zo* umotywowowało wyselekcjonowanie tej opinii jako zgodnej z prawdą przez 92,5% respondentów. Studenci wyrazili również swoje bardzo pozytywne nastawienie do *mangi* i *anime* twierdząc, że stanowią one efektywne narzędzia uczenia się języka japońskiego (78,4%) i podkreślając, iż dzięki tym formom medialnym ich kompetencje językowe wzrosły (82,6%).

Ponad połowa zapytanych osób przyznała, że wprowadzają formy językowe, które poznali dzięki ulubionym komiksom i animacjom do komunikacji w języku japońskim (60,8%). Powyższe badanie potwierdziło również wcześniej przedstawione założenie, iż w opiniach zasadniczej grupy studentów japonistyki, dzisiejsze młode Japonki wciąż stosują formy typowo kobiece tzw. *onna kotoba* (62,5%). Można jednak założyć, iż ich wyobrażenia na temat kultury japońskiej i jej przedstawicieli nie zostały jeszcze zweryfikowane, gdyż większość uczestników studiów licencjackich nie miała jak dotąd możliwości wyjazdu do Japonii i studiowania ze swoimi japońskimi rówieśnikami.

W odniesieniu do odpowiedzi negatywnych, z największym sprzeciwem wśród studentów spotkała się opinia, że język dialogów zamieszczanych w japońskim podręcznikach naśladuje naturalną japońszczyznę (100%). Studenci wyrazili w ten sposób nie tylko swoje przekonanie, ale również oczekiwania w stosunku do opracowanych materiałów. Uproszczone schematy z jakimi spotykamy się w podręcznikach przy omawianiu podstawowych zagadnień języka obcego są powszechnym zjawiskiem. Wymagają one natomiast merytorycznego uzasadnienia i komentarza przez prowadzących zajęcia, których zadaniem jest wskazywanie i unaocznianie studentom granicy występującej pomiędzy fikcją, a rzeczywistością językową.

Ciekawe wydaje się zestawienie sprzecznych ocen studentów w stosunku do dwóch pierwszych opinii. Z jednej strony 66% studentów nie zgodziło się z opinią, iż w japońskich komiksach i filmach animowanych występuje język fikcyjny, który nie odpowiada rzeczywistemu japońskiemu. Z drugiej strony 60% studentów przyznało, że nie zgadza się z opinią, iż język *anime* i *mangi* odzwierciedla naturalną japońszczyznę i dlatego może być używany na co dzień. Dostrzegana tu sprzeczność wynika przede wszystkim z faktu, że w pierwszych latach nauki japońskiego znajomość języka jest dość powierzchowna i poparta niewielkim indywidualnym doświadczeniem komunikacyjnym. W codziennym życiu studentów kontakt z formami medialnymi dominuje nad kontaktem z naturalną japońszczyzną. Wobec tego istotne jest wprowadzenie pewnych zagadnień socjolingwistycznych do edukacji językowej już w pierwszych latach nauki. Jednakże aspekt ten niestety jest często pomijany, a konsekwencjami tego są istotne błędy polegające, nie tyle na niepoprawności językowej, co na braku wyczucia w stosunku do odpowiedniości językowej.

WNIOSKI

Pojęcie *yakuwarigo* 'język postaci' będące przedmiotem rozważań przedstawionych w niniejszym artykule, odnosi się do różnych form języka fikcyjnego. Na płaszczyźnie językoznawstwa japońskiego badany jest przede wszystkim w odniesieniu do dialogów występujących w komiksach *manga*, ale może charakteryzować również język bohaterów japońskich noweli, filmów i seriali animowanych, seriali fabularnych oraz gier.

Język postaci składa się z typowych wzorców mowy, które w procesie stylizacji wyrażają językowe i kulturowe stereotypy, a także hiperbolizują wyraziste cechy postaci. Tworzone są w oparciu o tzw. atrybuty – typowe właściwości postaci, którymi mogą być między innymi płeć, wiek, pochodzenie, status oraz profesja bohatera. S. Kinsui rozważa to zagadnienie jako przykład wirtualnego japońskiego (*vācharu Ni-*

hongo) podkreśla jednak, że język postaci wynika z rzeczywistości oraz w istotny sposób może na rzeczywistość wpływać, gdyż dostarcza odbiorcom istotnej wiedzy na temat zastanych realiów, jak również odnosi się do dawnego świata.

Przedstawione w niniejszym artykule wyniki krótkiego badania socjolingwistycznego w połączeniu z indywidualnymi spostrzeżeniami lektora uzyskanymi w toku nauczania języka japońskiego, ukazują, że język postaci w zasadniczym stopniu zostaje odzwierciedlony w mowie studentów japonistyki. W pozytywny i negatywny sposób wpływa na ich kompetencje językowe. Z jednej strony studenci, którzy interesują się japońskimi formami popkultury mają bogatszy zasób leksykalny i przewyższają kolegów ze studiów pod względem kompetencji słuchowo-konwersacyjnych. Ponadto mają lepiej rozwiniętą orientację w kwestii wewnętrznego zróżnicowania japońszczyzny, między innymi potrafią odróżnić odmiany i rejestry językowe, są świadomi występowania dialektów, a także poziomów grzeczności w języku japońskim. Kontakt z językiem japońskimi uzyskany przed rozpoczęciem studiów pozytywnie wpływa również na ich aktywność podczas zajęć.

Z drugiej strony studenci pierwszych lat japonistyki, którzy interesują się *man-gą* i *anime* niejednokrotnie popełniają błędy gramatyczne oraz pragmatyczne, gdyż w rezultacie naśladowania fikcyjnych postaci, nieświadomie ignorują ograniczenia wywołane przynależnością i charakterystyką bohatera. Ponadto, język postaci opierając się na cechach wyrazistych i często przerysowanych w widocznym stopniu, promuje myślenie stereotypowe, które zagraża obiektywnemu oglądowi i ocenie kultury japońskiej. Rezultatem tego jest często bezrefleksyjne powtarzanie niezwyfikowanych w rzeczywistym doświadczeniu poglądów na temat współczesnego społeczeństwa japońskiego.

Krótką analizą dialogów zamieszczanych w podręcznikach do nauczania języka japońskiego pozwala zauważyć, że język ulega celowemu uproszczeniu i schematyzacji. W dialogach pojawiających się w ćwiczeniach ze słuchania ze zrozumieniem, kobiety używają form typowo żeńskich, a mężczyźni typowo męskich. Niejednokrotnie też do podręczników wprowadza się swego rodzaju kalki językowe, czego przykładem jest tendencja do częstego występowania zaimków pierwszo i drugoosobowych. Powyższe zjawiska świadczą o tym, że język występujący w materiałach dydaktycznych również ulega określonym stylizacjom. W związku z tym, korzystanie z japońskich podręczników powinno być wzbogacane dodatkowymi, uzasadnionymi merytorycznie objaśnieniami, które odnoszą się do aktualnego użycia japońszczyzny i odzwierciedlają stan realny współczesnego życia w Japonii.

Niezwykle istotną staje się zatem osoba nauczyciela, który korzystając ze źródeł pozapodręcznikowych ma za zadanie uzupełnić te informacje rzetelną i popartą faktami wiedzą językowo-kulturową. W związku z powyższym zasadniczą kwestią jest rozwijanie kompetencji socjolingwistycznych studentów, również za pomocą fragmentów *mangi* i *anime*, które można wprowadzić do edukacji językowej jako tzw. materiały uzupełniające. Służyć ma to przede wszystkim wzbogaceniu wiedzy leksykalnej oraz rozwijaniu kompetencji pragmatycznych studentów poprzez objaśnianie im różnic występujących w odmiennych rejestrach japońszczyzny, a także uświadomienie im, iż każde zetknięcie z obcą (pop)kulturą wymaga ostrożności i weryfikacji. Fikcja, jak zauważa S. Kinsui, ma być bowiem narzędziem pomocniczym do poznawania rzeczywistości.

BIBLIOGRAFIA

1. Aizawa, M. (2003). *Shōjo manga ni miru onna kotoba* [Język kobiet występujący w mangach dla dziewcząt]. *Meikai Japanese language journal* (8), 85-99.
2. Ashizawa, K. (1998). *MANGAJIN's Basic Japanese Through Comics* [Nauka podstaw japońskiego za pomocą komiksów]. Nowy Jork i Tokio: Weatherhill.
3. Brown D. H. (2000). *Principles of language learning & teaching* [Zasady uczenia się i nauczania języków]. Nowy Jork: Longman.
4. Hanzawa, K., Abe, S., Ono, M., Kaneko, H. (2017). *Kēsu sutadi. Nihongo no rekishi* [Badania na przykładzie. Historia języka japońskiego]. Tokio: Ōfū.
5. Hasegawa, Y. (2012). *The Routledge Course in Japanese Translation* [Kurs japońskiego przekładu]. Londyn: Routledge.
6. Hasegawa, Y. (2015). *Japanese: A Linguistic Introduction* [Język japoński: wprowadzenie językowe]. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Honda, Y. (2011). *Gakkō no kūki. Wakamono no kibun* [Atmosfera w szkole. Odczucia młodzieży]. Tokio: Iwanami Shoten.
8. Ishiguro, K. (2013). *Nihongo wa kūki ga kimeru. Shakai gengogaku nyūmon*. [„Atmosfera” determinuje język japoński. Wprowadzenie do socjolingwistyki]. Tokio: Kōbunsha.
9. Jung, H. (2007). *Nichikan yakuwarigo taishō kenkyū: Sono kanōsei o saguru* [Badania nad różnicami pomiędzy japońskim i koreańskim językiem postaci. Poszukiwanie potencjalnych różnic] W: Kinsui, S. (red.), *Yakuwarigo kenkyū no chihei* (ss. 71-93). [Podstawy badań nad językiem postaci]. Tokio: Kurushio Shuppan.
10. Kinsui, S. (2003). *Vācharu nihongo: Yakuwarigo no nazo* [Wirtualny japoński. Zagadki języka postaci]. Tokio: Iwanami Shoten.
11. Kinsui, S. (2010). *Gendai Nihongo no yakuwarigo: Sutareotaiputeki watai no kenkyū* [Współczesny japoński język postaci: Badania nad stereotypowymi formami potocznymi]. W: *Gengogaku to Nihongo kyōiku* (ss. 1-7). [Językoznawstwo i edukacja językowa japońszczyzny]. Tokio: Kurushio Shuppan.
12. Kinsui, S. (2014). *Kore mo Nihongo aru ka? Ijin no kotoba ga umareru toki* [Czy to również jest język japoński? Kiedy powstają języki innych ludzi]. Tokio: Iwanami Shoten.
13. Kinsui, S. (2014). *Yakuwarigo shōjiten* [Mały słownik języka postaci]. Tokio: Kenkyūsha.
14. Kinsui, S. (2017). *Enigmas of Role Language* [Zagadki języka postaci]. Osaka: Osaka University Press.
15. Marcjanik, M. (2007). *Grzeczność w komunikacji językowej*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
16. Noda, H. (2017). *Nihongo o bunseki suru ressun* [Zajęcia poświęcone analizie języka japońskiego]. Tokio: Taishūkan Shoten.
17. Sanada, Sh., Shibuya, K., Jinnouchi, M., Sugito, S. (1992). *Shakai gengogaku* [Socjolingwistyka]. Tokio: Ōfū.
18. Selinker, L. (1972). Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* [Interjęzyk. Międzynarodowy przegląd językoznawstwa stosowanego w nauczaniu językowym]. *IRAL*, 10 (2), 209-231.
19. Takamizawa, H., Itō, H., Hanto-Kageyama, Y., Ikeda, Y., Nishikawa, S., Onmura, Y. (2004). *Shin hajimete no Nihongo kyōiku. Kihon yōgo jiten* [Nowe pierwsze nauczanie języka japońskiego. Słownik podstawowych pojęć]. Tokio: ASK.
20. Teshigawara, M., Kinsui, S. (2011). *Modern Japanese 'Role Language' (Yakuwarigo): fictionalized orality in Japanese literature and popular culture* [Współczesny japoński język postaci: Mowa sfikcjonalizowana w japońskiej literaturze i kulturze popularnej]. *Sociolinguistic Studies*, 5 (1), 37-58. DOI: 10.1558.sols.v5i1.37
21. Tsukamoto, A. (2007). *Kyarakutā to Nihonjin* [Postaci i Japończycy]. Seminarium CIDIR. Tokio.
22. Uenō, T., Satō, K., Sadanobu, T., Noda, H. (2013). *Kēsu sutadi. Nihongo no baraeti* [Badanie na przykładzie. Zróżnicowanie języka japońskiego]. Tokio: Ōfū.